

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра економіки, права та управління бізнесом

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності «076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»
за магістерською програмою професійного спрямування
«Муніципальна економіка»
на тему: ««Оцінка перспектив розвитку морегосподарського комплексу
регіону (на прикладі Одеської області)»».

Виконавець:

студент 67 групи ФЕУП
Дитинюк Андрій Сергійович _____

(підпис)

Науковий керівник:

к.е.н., ст. викладач
Фіалковська Анастасія Андріївна _____

(підпис)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі становлення України особливого значення набуває фактор утвердження її як морської держави, виходячи з її просторових і геофізичних особливостей, місця та ролі у глобальній та регіональній системі міжнародних відносин. Україна здобула статус морської держави, зробивши вагомий внесок у розвиток мореплавства та вивчення Світового океану, а також завдяки сприятливому географічному положенню, зокрема, довжині морського узбережжя та площі водного простору.

За останні 20-25 років вітчизняний морегосподарський комплекс зазнав великих збитків. Тому ефективне функціонування інфраструктури портів України є необхідним чинником становлення України як морської держави, сталого розвитку її транспортно-дорожнього комплексу. Розвиток експортних галузей економіки, позитивний імідж України як надійного партнера в міжнародних відносинах, зростання темпів розвитку економіки в цілому – результати, яких можна досягти шляхом вдосконалення морегосподарського комплексу. Це вимагає забезпечення динамічного інноваційно спрямованого розвитку всіх галузей морегосподарського комплексу держави, повноцінного функціонування прибережних зон, структурної перебудови господарства приморських регіонів, відтворення морської інфраструктури та ефективного мореплавства, а також забезпечення всіх компонентів комплексу потенціалом високоосвічених фахівців. Україна має сприятливі умови для розвитку морської діяльності, проте негативний вплив процесів, характерних для всієї економіки країни, спричиняє загострення комплексу економічних, соціальних та інших проблем, зумовлює різке зниження обсягів виробництва у сфері морської діяльності.

Приморське положення України сприяло появі і розвитку багатьох видів діяльності, пов'язаних з видобутком і переробкою морських ресурсів, з реалізацією транспортних можливостей, з використанням морських просторів, що завжди вимагало вирішення виникаючих морегосподарських проблем як державного завдання особливої важливості, що має довготривалі наслідки.

Проблеми функціонування підприємств морської галузі, формування та розвитку морегосподарського комплексу розглядаються в роботах вітчизняних науковців та практиків, серед яких слід відзначити таких, як Б. Буркинський, Г. Єфімова, І. Іртищева, О. Котлубай, Ю. Макогон, В. Парсяк, М. Примачов, В. Осипов, М. Фатеев. Більшість наукових праць присвячена дослідженню проблем відновлення та розвитку морської галузі, що розглядаються в контексті визнання України як морської держави з великою протяжністю приморської смуги, розвиненим морегосподарським комплексом у забезпеченні транспортування вантажів через вітчизняні та транзитні порти.

Мета випускної роботи – обґрунтування теоретичних положень і розробка перспективних напрямків розвитку морегосподарського комплексу морських портів Одеської області; конкретні кроки для реалізації цих напрямків.

Мета дипломної роботи реалізується через конкретні **завдання**:

1. Надати характеристику та дослідити сучасний стан морегосподарської галузі України.

2. Проаналізувати конкурентоспроможність портів Одеської області серед портів України, Чорного моря і світу.

3. Визначити інструменти і методи державного регулювання діяльності суб'єктів галузі.

4. Окреслити проблеми галузі.

5. Розробити перспективні напрямки розвитку інфраструктури портів і припортових територій Одеської області.

6. Спрогнозувати тенденції розвитку морегосподарського комплексу Одеської області.

7. Внести науково обгрунтовані пропозиції щодо реалізації перспектив розвитку портів Одеської області.

Об'єкт дослідження – процес розвитку морегосподарського комплексу Одеської області.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних і практичних аспектів обгрунтування перспектив розвитку морегосподарського комплексу Одеської області.

Методи дослідження: загальнонаукові – для вивчення теоретичних аспектів теми, визначення сутності певних категорій; методи узагальнення та систематизації – для виявлення причин і проблем при функціонуванні морегосподарської галузі; економіко-математичні для проведення розрахунків та надання інформації, яка потребує відповідної обробки; табличний та графічний – для візуалізації результатів проведеного дослідження й висвітлення прогнозу. В процесі обробки інформації використовувалась комп'ютерні програми Microsoft Excel.

Інформаційну базу дослідження складають нормативно-правові акти, монографічні видання, опрацювання вчених, опубліковані в періодичних виданнях, які займались проблемами розвитку морегосподарської галузі, навчально-методичні матеріали, де розглядалися теоретичні основи функціонування портів і припортових території, офіційні статистичні данні, статистичні звіти підприємств, діяльність яких пов'язана з морегосподарським комплексом.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (52 найменування). Загальний обсяг роботи становить 81 сторінки. Основний зміст викладено на 76 сторінках. Робота містить 7 таблиць, 13 рисунків.

Публікації. За результатами дослідження підготовлена стаття на тему «Перспективи підвищення ефективності функціонування морських портів України», яка опублікована у науковому студентському збірнику факультету економіки та управління підприємництвом ОНЕУ.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «*Теоретичні засади функціонування морегосподарського комплексу*» розглянуто сутність та структуруморської галузі в Україні, розкрито

поняття і сутність державного управління розвитком морської індустрії, проаналізовано міжнародний досвід розвитку портів.

У другому розділі *«Аналітична оцінка розвитку морегосподарського комплексу Одеської області»* проаналізовано стан портів в Одеській області та його місце в морегосподарському комплексі України, визначено конкурентні переваги та обмеження перспектив розвитку портів в Одеській області.

У третьому розділі *«Обґрунтування перспектив розвитку морегосподарського комплексу Одеської області»* зазначено прогностичні тенденції розвитку портової галузі в Одеській області, виділено перспективи розвитку портової галузі Одеської області на прикладі проектів розвитку Адміністрацією морських портів України, запропоновано схему державно-приватного партнерства в морській галузі через концесії.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити висновки, основні з яких такі:

1. Проблематика вдосконалення організаційно-економічного механізму управління розвитком підприємств морської галузі України потребує детального опрацювання широкого кола завдань: від аналізу поточних умов і результатів діяльності портових підприємств – до розробки конкретних пропозицій щодо сталого розвитку для різних елементів їх господарської структури.

2. Система українських портів є достатньо розгалуженою – 18 підприємств, які можна розділити на чотири групи за регіональною ознакою (порти Великої Одеси, Дніпро-Бузькі порти, Азовські, порти Придунав'я та Кримські), за спеціалізацією (порти-хаби, диверсифіковані та нішеві). За результатами аналізу їх діяльності в 2015-2018 рр. можна зробити висновки про певне зростання обсягів вантажопереробки у 2018 році після їх падіння в 2016 році у зв'язку із перенасиченням експортного ринку зерна, що призвело до суттєвого зменшення вантажопотоку в портах Чорноморськ і «Південний». Додатково впливає на зменшення вантажопотоку відсутність в статистиці даних діяльності портів, що знаходяться в анексованому Криму. В цілому в 2018 році українські порти переробили 135171,07 тис. т вантажів, що на 2% більше за 2017 рік. Серед них 92238,61 тис. т (понад 68%) припадає на порти Одеської області. При чому структурний аналіз показує обробки нафти і нафтопродуктів на 38,7%, олії – на 3%, вугілля – на 15,9% при збільшенні перевалювання руди на 3,7%, чорних металів – на 15,1%, контейнерів – на 38,6% та автомобілів – на 51,5%. Якщо розглядати діяльність морських портів Одеської області за напрямками руху вантажів, слід відмітити зростання імпорту на 21,8% при незначному скороченні експорту (на -1%), каботажу (на -5,5%) і стабільного падаючого транзиту (на -4,8%).

3. В загальноукраїнському рейтингу вантажопереробки на першому місці з великим відривом знаходиться порт «Південний» (31,6%), на другому та третьому – Миколаївський (21,6%) та Одеський (16%). До 2015 року за 4 місце боролись Маріупольський та Чорноморський порти, однак, внаслідок стрімкого звуження вантажної бази Маріупольського порту саме Чорноморськ отримує одне з лідируючих місць в рейтингу як одеських портів, так і українських (майже 16%).

4. Загальна оцінка ефективності діяльності морських портів Одеської області дозволяє зробити певні висновки:

- Прибутковість підприємств покращилась, в основному, завдяки суттєвій девальвації гривні при збереженні собівартості виконання послуг майже на незмінному рівні;

- Через відсутність постійних партнерів, низьку конкурентоспроможність портів, недосконале економічне законодавство щорічні обсяги торгівлі України вельми нестабільні і поки не мають стійкої тенденції до зростання;

- Для всіх портів характерний значний знос основних засобів (більш як 75%), повільне оновлення основних фондів морських портів, невідповідність їх технічного рівня вимогам щодо надання послуг із здійснення операцій з вантажами, зниження рівня завантаженості морських портів у зв'язку зі зменшенням обсягу транзитних вантажопотоків, недостатньо розвинутою інфраструктурою морських портів, низькою якістю виконання навантажувально-розвантажувальних робіт, ускладненою процедурою оформлення транзитних документів;

- Невпорядкованість системи прикордонного контролю, зловживання, високі ставки зборів за проведення контролю та супутніх операцій, довготривалість і складність процедури контрольно-перевірочних операцій, слабка технічна оснащеність, плата за митне супроводження та охорону вантажів;

- Відсутність у портів коштів для модернізації, оскільки фіскальна політика держави спрямована на вилучення коштів підприємств до бюджету без урахування їх інвестиційних потреб, у результаті чого вони не в змозі в повній мірі дотримуватись технологічних процесів, норм обробки судна, оновити портову інфраструктуру та техніку.

5. Одним з перспективних напрямів підвищення ефективності роботи морських портів є втілення планів АМПУ: будівництво зернових перевантажувальних комплексів у Одеському морському торговельному порту, днопоглиблювальні роботи в усіх портах, розвиток пасажирських комплексів.

На відміну від портового господарства, судноплавний сектор водного транспорту України знаходиться в занепаді: близько 92% вантажів, що переробляються у вітчизняних морських портах, перевозяться іноземними судноплавними компаніями.

6. Дослідження тенденцій розвитку морських портів Одеської області дозволили виявити певні проблеми управління портовою галуззю: відставання якості та кількості портової інфраструктури від потреб судно- та вантажовласників, недостатність фінансування потреб портів, як за рахунок власних коштів, так і залучених бюрократизація адміністративних процедур, обмежене використання сучасних методик планування та проектного управління в практиці діяльності портів.

7. Вирішувати вказані проблеми пропонується двома шляхами: посилюючи роботу по залученню приватного капіталу та підвищуючи ефективність роботи державного апарату. Перший напрям дозволить залучити необхідні ресурси та фінансування для будівництва, технічного оновлення та модернізації портової інфраструктури, сучасні методики та практики ефективного управління, нові

вантажопотоки, підвищити якість портових послуг. За рахунок підвищення якості роботи державного апарату з управління портами можна збільшити бюджетне фінансування потреб підприємств, покращити систему прийняття рішень на рівнях адміністрації, департаментів та міністерств, сформувавши систему спрощеного регулювання портової діяльності.

8. При реформуванні портової галузі в Україні в 2012 р. було створено Адміністрацію морських портів України, що об'єднує 18 портових адміністрацій, що знаходяться безпосередньо в морських портах. Однак подібний підхід можна вважати недоцільним, оскільки спостерігається підвищення витрат на утримання адміністративного апарату, існує несправедливість при розподілі фінансування потреб морських портів, не вирішено проблему з надлишковою бюрократією. Подолати вказані протиріччя пропонується шляхом реформування системи адміністрації морських портів, створивши замість вісімнадцяти – п'ять адміністрацій на основі географічного розподілу морських портів та масштабу їх діяльності.

1. В напрямі правового забезпечення проведення реформ: приведення у відповідність до Закону України «Про морські порти», Законів України «Про конвенції», «Про оренду державного та комунального майна», «Про приватизацію державного майна», Господарський і Цивільний Кодекси, впровадження механізму розрахунку концесійних платежів, забезпечення стійкого правового статусу як приватного партнера, так і державних портових адміністрацій, колективів портів, розробити прозорі правила проведення конкурсних торгів і тендерів;

2. Стимулювання участі приватного сектора в діяльності морських портів на тих ділянках, які зараз вважаються неконкурентоспроможними і малорентабельними, шляхом надання різних пільгових умов угод, зниження податкового тиску, звільнення від концесійних або орендних платежів на певний період.

3. Реальне і доцільне застосування наданих повноважень адміністраціям морських портів, як вищими органами управління, так і начальниками портових адміністрацій на місцях.

4. Розробка ефективної системи контролю та регулювання діяльності приватних та державних структур у портовій галузі, яка дозволила б оцінювати відповідність існуючих результатів їхньої співпраці або процесів роздержавлення і приймати рішення, спрямовані на подолання розбіжностей і повернення до виконання домовленостей.

5. Всебічне сприяння реалізації великих інфраструктурних проектів з боку державних органів влади – від організаційної підтримки до фінансової не тільки в морських портах, а й в автомобільному, залізничному секторі.

6. Вдосконалення процедури відбору інвесторів має проходити шляхом зниження бюрократичного навантаження на приватний сектор, підвищення прозорості конкурсів, переслідування корупційних схем отримання контрактів. Однак, поряд зі спрощенням процедур, необхідно розробити ефективну систему критеріїв відбору інвесторів, проводити ретельний аудит їх фінансово-економічного

стану, кредитоспроможності, історії участі в аналогічних проектах, позиції щодо дотримання законодавства та вимог безпеки.

АНОТАЦІЯ

Дитинюк А.С., «Оцінка перспектив розвитку морегосподарського комплексу регіону (на прикладі Одеської області)»,
кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності «076
«Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» за магістерською програмою
«Муніципальна економіка»,
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, 2019 рік

Кваліфікаційна робота магістра складається з трьох розділів. Об'єкт дослідження – морегосподарський комплекс і портова галузь Одеської області.

У роботі розглядаються теоретичні аспекти діяльності морських портів, розглянуто світовий досвід з питань управління розвитком морських портів. Проаналізовано стан морегосподарського комплексу в Одеській області, конкурентні переваги морських портів.

Визначено прогностичні тенденції розвитку морських портів в Одеській області та перспективи їх розвитку. Запропоновано проєкти розвитку морських портів, проведення реформування деяких портів Одеської області з метою збільшення вантажообігу, вантажопотоку і підвищення конкурентоспроможності морської індустрії регіону і України.

Ключові слова: морегосподарський комплекс, концесія, морська держава, порти Одеської області, вантажообіг, судноплавство, контейнерні перевезення.

ANNOTATION

Dytynuk Andrii, “Estimation of prospects of development of the maritime economic complex of the region (on the example of Odessa region)”,

Qualifying work on obtaining a master’s degree in the specialty

076 “Entrepreneurship, Trade and Stock Exchanges”

Under the Master’s program “Municipal economy”

Odessa National University of Economics

Odessa, 2019

The work consists of three sections. The object of research is the sea-economic complex and port industry of the Odessa region.

In the work theoretical aspects of activity of the sea ports are considered, world experience in management of development of the seaports is considered. The condition of sea-economic complex in the Odessa region, competitive advantages of seaports are analyzed. The forecasting tendencies of development of seaports in the Odessa region and prospects of development are determined. The projects of the development of seaports, reforming of some ports of the Odessa region for the purpose of increase of cargo turnover, cargo traffic and increase of competitiveness of the sea industry of the region and Ukraine are offered.

Key words: sea-economic industry, concession, the sea state, the Odessa region seaports, cargo turnover, shipping, container shipping.